UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI USTUVOR YO‘NALISHLAR ASOSIDA TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

O‘zbekiston davlat sport akademiyasi huzuridagi
Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlar
instituti mustaqil izlanuvchisi
Kurbonov Doniyorjon Tojimamatovich
mail: dada2005@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu tezisda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida jismoniy tarbiya darslarini sog‘lomlashtirish, harakat ko‘nikmalarini shakllantirish, tarbiyaviy ta’sir va o‘quvchi faolligini ta’minlash kabi ustuvor yo‘nalishlar asosida tashkil etish masalalari yoritiladi. Ilmiy-uslubiy adabiyotlar tahliliga tayanib, dars maqsadlarini belgilash, mashqlarni tanlash, yuklamani moslashtirish hamda pedagogik baholashni birlashtiruvchi metodik yondashuv taklif qilinadi. Ish tajriba natijalari emas, nazariy-metodik umumlashtirishdir.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, umumiy o‘rta ta’lim, ustuvor yo‘nalishlar, dars, harakat faolligi, pedagogik baholash

Kirish. Umumiy o‘rta ta’lim maktabida jismoniy tarbiya darsi faqat sport mashqlarini bajarish bilan cheklanmaydi. U o‘quvchilarda harakat madaniyatini rivojlantirish, sog‘lom turmush ko‘nikmalarini mustahkamlash, jamoada hamkorlik qilish va o‘z jismoniy imkoniyatlariga mas’uliyat bilan yondashishni o‘rgatishga xizmat qiladi. Shu sababli darsning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash mazmunni tasodifiy mashqlar yig‘indisidan izchil pedagogik jarayonga aylantiradi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining maktab yoshidagi bolalar jismoniy faolligiga doir tavsiyalari muntazam harakatning ahamiyatini ko‘rsatadi [1].

Tadqiqotning maqsadi va metodlari. Maqsad — umumiy o‘rta ta’lim maktablarida jismoniy tarbiya darslarini ustuvor yo‘nalishlar bo‘yicha loyihalashning ilmiy-uslubiy asoslarini tizimlashtirish hamda amaliy qo‘llash uchun model taklif etish. Ishda ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, o‘quv jarayoni tarkibiy qismlarini qiyoslash va pedagogik loyihalash usullaridan foydalanildi. Empirik kuzatuv, tajriba yoki statistik natijalar o‘tkazilgani da’vo qilinmaydi.

Jismoniy tarbiya darslarining ustuvor yo‘nalishlari. Birinchi yo‘nalish — sog‘lomlashtirish: dars yuklamasi o‘quvchilarning yoshi, tayyorgarligi va salomatlik holatiga mos bo‘lishi; mashg‘ulotlar muntazam harakatga ijobiy munosabatni shakllantirishi zarur. Ikkinchi yo‘nalish — ta’limiy: asosiy harakatlar, koordinatsiya, tezkorlik, kuch va chidamlilikka oid ko‘nikmalarni bosqichma-bosqich o‘rgatish. Uchinchi yo‘nalish — tarbiyaviy: intizom, o‘zaro hurmat, hamkorlik va halol raqobatni rivojlantirish. To‘rtinchi yo‘nalish — inklyuziv ishtirok: imkoniyatlari turlicha bo‘lgan o‘quvchilarga mos vazifalar berib, har birining darsdagi faol qatnashishini ta’minlash.

Darsni bosqichma-bosqich loyihalash. Samarali dars aniq o‘quv natijasi bilan boshlanadi: masalan, «o‘quvchi to‘g‘ri yugurish holatini ko‘rsatadi» yoki «kichik jamoada belgilangan qoidaga amal qiladi». Tayyorlov qismida xavfsizlik tushuntiriladi, umumrivojlantiruvchi va harakatga tayyorlov mashqlari bajariladi. Asosiy qismda yangi texnika qisqa ko‘rsatma va namoyish orqali o‘rgatiladi, so‘ng juftlik, stansiya yoki kichik guruhdagi amaliy faoliyat bilan mustahkamlanadi. Yakuniy qismda me’yoriy tinchlantiruvchi faoliyat, o‘zini baholash va qisqa tahlil o‘tkaziladi. Ushbu ketma-ketlik qat’iy qolip emas; dars mazmuni, maktab sharoiti va o‘quvchilar ehtiyojiga qarab moslashtiriladi.

Faol o‘qitish usullari va baholash. Stansiyali mashg‘ulot, harakatli o‘yin, kichik guruhli topshiriq va darajalangan mashqlar dars vaqtida faol qatnashish imkonini kengaytiradi. O‘qituvchi

faqat tezlik yoki takrorlash sonini emas, harakat texnikasi, xavfsiz bajarish, hamkorlik va shaxsiy rivojlanishni ham kuzatishi kerak. Formativ baholash uchun «bajaradi», «ko‘rsatma bilan bajaradi», «mashq qilish talab etiladi» kabi sodda mezonlar qo‘llanishi mumkin. Bunda o‘quvchilarni o‘zaro kamsituvchi normativ qiyoslashdan ko‘ra, oldingi holati bilan solishtirib o‘sishini ko‘rsatish pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq [3].

Tashkiliy va xavfsizlik jihatlari. Sport maydoni va jihozlarning xavfsizligi, suv ichish imkoniyati, ob-havo sharoiti, gigiyena va mashqning murakkablik darajasi oldindan baholanadi. Ortiqcha kuchanish yoki o‘zini yomon his qilish belgilari kuzatilganda o‘qituvchi yuklamani pasaytiradi yoki mashqni to‘xtatadi. Taqvim-mavzu rejasida sog‘lomlashtirish, harakatga o‘rgatish va tarbiyaviy maqsadlar bir-birini to‘ldiradigan tarzda aks etishi lozim. Mavjud sport anjomlari kam bo‘lsa, xavfsiz ochiq maydon, tana vazni bilan mashqlar va navbatma-navbat faoliyat stansiyalaridan foydalanish mumkin.

Darsning mazmuniy ustuvorligini amaliyotda ta’minlash. Ustuvor yo‘nalishlarni amaliyotga tatbiq etishda o‘qituvchi bir mashg‘ulot doirasida barcha jismoniy sifatlarni bir xil darajada rivojlantirishga urinmasligi kerak. Har bir darsda bitta yetakchi vazifa aniqlanadi va qolgan faoliyat turlari shu vazifani qo‘llab-quvvatlaydi. Masalan, koordinatsiyani rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotda to‘siqlar orasidan harakatlanish, yo‘nalishni o‘zgartirish va muvozanatni saqlash topshiriqlari tanlanadi. Bunda mashqni bajarish tezligi emas, avvalo harakatning aniq va xavfsiz bajarilishi baholanadi. Keyingi darslarda vazifa takroriy mashqlar orqali murakkablashtiriladi. Mazkur yondashuv o‘quv maqsadi, tanlangan mashq va pedagogik baholash o‘rtasida uzviylikni ta’minlaydi.

Yosh xususiyatlarini hisobga olgan differensial yondashuv. Boshlang‘ich sinflarda mashqlarni obrazli ko‘rsatma, qisqa harakatli o‘yin va tez-tez faoliyat almashtirish orqali tashkil etish maqsadga muvofiq. O‘rta sinflarda harakat texnikasining asosiy elementlarini izchil o‘rgatish, jamoaviy topshiriq va shaxsiy natijani kuzatishga kengroq o‘rin beriladi. Yuqori sinflarda esa o‘quvchilarning mustaqil mashq tanlash, yuklamani nazorat qilish va sog‘lom turmush faoliyatini rejalashtirish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Bir sinf ichida ham qobiliyat va tayyorgarlik darajasi sezilarli farqlanishi mumkinligi sababli topshiriqning soddalashtirilgan, asosiy va murakkablashtirilgan variantlari taklif qilinadi. Bu o‘quvchining qobiliyatini boshqalar bilan qiyoslashdan ko‘ra uning shaxsiy o‘sishini kuzatishga xizmat qiladi.

Pedagogik monitoring va sifat ko‘rsatkichlari. Dars samaradorligi faqat normativlarni bajarish yoki musobaqadagi natija bilan ifodalanmaydi. O‘qituvchi o‘quvchining darsda faol ishtirok etishi, mashqni texnik jihatdan to‘g‘ri bajarishi, xavfsizlik talablariga amal qilishi va jamoa bilan hamkorligini muntazam qayd etishi mumkin. Kuzatuv varaqasida “mustaqil bajaradi”, “ko‘rsatma asosida bajaradi” va “qo‘shimcha mashq talab etiladi” kabi sifat mezonlaridan foydalanish baholashni tushunarli qiladi. Qisqa yakuniy suhbatda o‘quvchilar nimani o‘rganganini va qaysi topshiriqda qiynalganini aytishi darsni keyingi rejalashtirish uchun foydali ma’lumot beradi. Mazkur ko‘rsatkichlar ilmiy tajribada sinalgan natijalar sifatida emas, maktab amaliyotiga mos metodik tavsiya sifatida taqdim etilmoqda.

Tashkiliy modelni tatbiq etish shartlari. Ustuvor yo‘nalishlar asosida tashkil etilgan darslar uchun maktabning moddiy-texnik sharoitini hisobga olish muhim. Jihozlar yetarli bo‘lmaganda barcha o‘quvchini navbat kutishga majbur qilish o‘rniga, kichik guruhlar va almashib bajariladigan topshiriqlar qo‘llanishi mumkin. O‘quvchilar sog‘lig‘i bilan bog‘liq cheklovlar va shifokor tavsiyalari mavjud bo‘lsa, moslashtirilgan vazifalar belgilanadi. O‘qituvchi mashg‘ulot oldidan maydonchaning holatini tekshiradi, aniq ko‘rsatma beradi va mashq davomida xavfli vaziyatlarni nazorat qiladi. Mazkur omillar darsning ta’limiy hamda sog‘lomlashtirish maqsadlariga bir vaqtning o‘zida erishish uchun zarur tashkiliy asosni yaratadi.

Xulosa. Jismoniy tarbiya darslarini ustuvor yo‘nalishlar asosida tashkil qilish o‘quvchining salomatligi, harakat kompetensiyasi va ijtimoiy-tarbiyaviy rivojlanishini yagona pedagogik jarayonda ko‘rishga imkon beradi. Maqsadning aniqligi, darajalangan topshiriqlar, faol metodlar,

xavfsizlik va jarayonli baholash ushbu yondashuvning asosiy tarkibiy qismlaridir. Taklif etilgan model samaradorligi kelgusida real dars kuzatuvlari va ishonchli baholash mezonlari asosida tekshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boyboboev B.F, Oripov Yu, Mirzamaxmudov Sh. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini tarbiyalashda milliy harakatli o‘yinlardan foydalanish //Umumta’lim maktablari va hunar bilim yurtlarida faol uslublardan va noan’anaviy usullardan foydalanish asosida dars sifatini ko‘tarish mavzusidagi seminar kengashning tezislari.-Jizzax, 1995-yil

2. B. Boyboboev, Yu. Oripov, Jismoniy tarbiyadan muhim vosita “O‘zbekistonda ommaviy sportni rivojlantirish muammolari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani. Tezislar to‘plami: — Namangan, 2000-yil

3. K.Mahkamjonov, F.Xodjaev “Jismoniy tarbiya o‘quvchilari uchun o‘quv qo‘llanma” O‘qituvchi-2014-yil

4. F.Xo‘jaev, M.Saidqosimov, O‘.Rashidov, Z.Raximov, Sh.Shojalilov Futbol bo‘yicha sport to‘garaklari mashg‘ulotlarini tashkil etish yuzasidan metodik qo‘llanma. Toshkent-2011

5. F.Xo‘jaev Gandbol Toshkent-2015 yil.

6. F.Xo‘jaev O‘smirlar uchun milliy harakatli o‘yinlar Toshkent-2015.

7. M.Rahmatxo‘jaev, Jismoniy tarbiya o‘qituvchilari va sport maktabi uchun qo‘llanma Toshkent-2009yil.